

УДК 336.131.7

Бабаніна Н. В.¹

ФІНАНСОВІ РИЗИКИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглядаються теоретичні аспекти системи управління фінансовою безпекою підприємства та вплив на неї фінансових ризиків. Досліджено сутність фінансової безпеки, основні характеристики та утворення фінансових ризиків. Запропоновані заходи щодо зменшення впливу фінансових ризиків на результати фінансово-господарської діяльності підприємств.

Ключові слова: фінансова безпека, фінансовий ризик, ризик-менеджмент, оцінка ризиків, управління фінансовими ризиками.

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку економіки важливою та життєво необхідною є проблема забезпечення фінансової безпеки суб'єкта господарювання. Особливо ця проблема загострюється у періоди фінансової кризи. У вітчизняній і зарубіжній науковій літературі велику увагу приділено дослідженню сутності ризиків і загроз, які впливають на фінансову безпеку суб'єктів господарювання. Разом з тим до сих пір не розкрито сутності ризиків і загроз безпеки підприємства, їхня класифікація, кількісні та якісні показники оцінки ризиків, їхній вплив на економічну безпеку підприємств, не знайдено методів захисту або пом'якшення наслідків ризиків. Відносно кожної з вказаних проблем до сих пір практично немає однозначних висновків.

¹ Рецензент – д. е. н., професор Волошук К. Б.

Більшість дослідників даної проблематики фінансову безпеку вважають однією з головних складових економічної безпеки не лише суб'єкта господарювання, але й економічної безпеки держави [1, 7, 8]. Однак варто розглядати поняття «фінансова безпека» як самостійний об'єкт управління.

Значний внесок у визначення місця і ролі фінансових ризиків у системі управління фінансовою безпекою підприємств зробили такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як О. І. Барановський, І. А. Бланк, К. С. Горячева, А. О. Єпіфанов, М. М. Єрмошенко, О. М. Марченко, Н. Й. Реверчук та інші.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою та завданнями статті є дослідження теоретичних засад фінансової безпеки підприємств і визначення впливу фінансових ризиків в системі управління фінансовою безпекою.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На сьогоднішній час існують такі формулювання сутності поняття «фінансова безпека підприємства». Реверчук Н. Й. вважає, що «фінансова безпека – це захист від можливих фінансових втрат і попередження банкрутства підприємства, досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів» [9, с. 22].

Горячева К. С. визначає фінансову безпеку підприємства як «...такий його фінансовий стан, котрий характеризується збалансованістю і якістю фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до загроз, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, а також забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи» [5, с. 3].

Єпіфанов А. О. у монографії дає таке визначення: «Фінансова безпека підприємства – це здатність суб'єкта підприємництва здійснювати свою господарську, в тому числі й фінансову, діяльність ефективно і стабільно протягом невизначеного періоду часу шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних та контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень та нівелювати вплив ризиків внутрішнього та зовнішнього середовища» [6, с. 25].

На думку російського вченого І. О. Бланка, «фінансова безпека підприємства – це кількісно і якісно детермінований рівень його фінансового стану, що забезпечує стабільний захист його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього та внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його стійкого розвитку у майбутньому та перспективному періоді» [2, с. 24].

Відносно визначення сутності «ризик» існує багато підходів. Враховуючи його економічну сутність, ми можемо охарактеризувати його як ймовірність виникнення від'ємного результату. У даному випадку йдеться про ймовірність упущення вигоди, недоотримання прибутку, матеріальних чи фінансових втрат. Ймовірність виникнення від'ємного результату розглядається як математична характеристика ступеня можливості появи такого результату, тобто ризик виступає як вираження випадковості. Так, визначивши через певну масу випадковостей відповідну закономірність, можна визначити й величину ризику для дії тих чи інших дестабілізуючих факторів у діяльності підприємств. На основі подібних розрахунків можуть розроблятися відповідні методики мінімізації ризиків для забезпечення впливу на ситуацію під впливом дестабілізуючих факторів. При відсутності заходів мінімізації ризиків або ігнорування ними останні мають властивість накопичуватися або зростати та формувати небезпечні ситуації у діяльності суб'єктів господарювання.

Фінансова діяльність суб'єктів господарювання пов'язана з багатьма ризиками. Ризики, які пов'язані з діяльністю підприємств і генерують різні фінансові загрози, виділяють в особливу групу, що відіграє значну роль у загальному обсязі ризиків підприємства.

У процесі розвитку економічної думки накопичений базис дозволяє досить різнобічно охарактеризувати природу ризику діяльності підприємств.

Для кращого уявлення трактування ризику розглянемо класичну і неокласичну теорії ризиків діяльності підприємств.

У класичній теорії підприємницького ризику (Дж. Мілль, Н. У. Сеніор) останній ототожнюється з математичним очікуванням втрат, які можуть виникнути внаслідок останнього рішення. Ризик тут виступає саме втратою, пов'язаною з реалізацією цього рішення.

Таке трактування сутності ризику, викликане запереченням деяких економістів, вплинуло на розробку іншого розуміння ризику.

У 30-ті роки минулого століття економісти А. Маршалл і А. Пігу розробили основи неокласичної теорії підприємницького ризику. Основи цієї теорії полягають у такому:

- підприємство працює в умовах невизначеності;
- прибуток є випадковою змінною.

Підприємства у своїй діяльності керуються такими критеріями, як розміри очікуваних прибутків і величина його можливих коливань.

Згідно з неокласичною теорією, за однакового розміру потенційного прибутку менеджер обирає варіант, пов'язаний з меншим рівнем ризику. Хоча наслідки ризику підприємством сприймаються у вигляді фінансових втрат або отримання прибутку в меншому розмірі, але за сприятливих умов виникає можливість досягти більш високого рівня прибутковості, ніж розраховувалося у процесі фінансового планування.

Розглядаючи різні визначення поняття «ризик», у загальному вигляді під ризиком розуміють ймовірність виникнення збитків або недоотримання доходів порівняно із плановими чи прогнозними розрахунками. Наприклад, ризик може визначатися як рівень певного обсягу фінансової втрати, що виражається у неспроможності досягнути поставленої мети, прогнозованого результату та суб'єктивності його оцінки.

У більш ширшому понятті фінансовий ризик можна розуміти як відхилення реальних показників від оцінки існуючого стану і прогнозів майбутнього розвитку фінансової ситуації. Чим точніші розрахунки, тим вищий ступінь збігу оцінок і прогнозів з реальними показниками. Позитивне відхилення означає можливість отримати додатковий прибуток. Негативне відхилення може означати можливість отримати збитки. Кожній можливості отримати прибуток протистоїть можливість отримати збитки.

Фінансовий ризик розглядається також і як можливість виникнення тих обставин, за яких інвестиції не вироблять грошового потоку, достатнього для покриття витрат на обслуговування заборгованості (виплат відсотків і основної суми), а також для забезпечення необхідної прибутковості підприємства.

На сучасному етапі у трактуванні категорії ризику існує багато протиріч. Низка трактувань носять обмежений характер, а у багатьох випадках поняття «ризик» ототожнюється з поняттям «умови ризику». І. А. Бланк розглядає основні суттєві характеристики та особливості фінансового ризику в аспекті вже накопиченого теоретичного запасу і формулює на цій основі більш повне його визначення.

Фінансовий ризик є однією з найбільш складних категорій, яка пов'язана зі здійсненням господарської діяльності, якій властиві такі основні характеристики [4, с. 16]:

1. Економічна природа. Фінансовий ризик проявляється у сфері економічної діяльності підприємства, прямо пов'язаний з формуванням його прибутку і характеризується можливими економічними його збитками в процесі здійснення фінансової діяльності. З урахуванням перелічених економічних форм свого прояву фінансовий ризик характеризується як категорія економічна, що займає визначене місце в системі економічних категорій, пов'язаних із здійсненням господарської діяльності.

2. Об'єктивність прояву. Фінансовий ризик є об'єктивним явищем у функціонуванні будь-якого підприємства; він супроводжує майже всі види фінансових операцій і всі напрямки його фінансової діяльності.

3. Дія в умовах вибору. Фінансовий ризик проявляється як на стадії вибору (прийняття) рішення, так і на стадії його реалізації. Як дія фінансовий ризик є способом практичного вирішення протиріч у розвитку можливих умов здійснення фінансової діяльності.

4. Альтернативність вибору. Фінансовий ризик передбачає необхідність вибору альтернативи дій фінансового менеджера. Де немає альтернативи вибору, немає й самого поняття фінансового ризику.

5. Цілеспрямована дія. Фінансовий ризик розглядається як можливість недосягнення мети того чи іншого управлінського рішення внаслідок об'єктивно існуючої невизначеності умов здійснення фінансової діяльності.

6. Ймовірність досягнення мети. Проявляється в тому, що ризикова подія може як відбутися, так і ні в процесі здійснення фінансової діяльності підприємства.

7. Невизначеність наслідків. Фінансовий ризик може супроводжуватись як суттєвими фінансовими втратами для підприємства, так і формуванням додаткових його доходів.

8. Очікувані несприятливі наслідки. Це пов'язано з тим, що ряд негативних наслідків фінансового ризику визначають втрату не лише доходу, а й капіталу підприємства, що приводить його до банкрутства (тобто до неминучих негативних наслідків для його діяльності).

9. Динамічність рівня. Насамперед фінансовий ризик змінюється в часі, тобто залежить від тривалості здійснення фінансової операції, оскільки фактор часу безпосередньо впливає на його рівень.

10. Суб'єктивність оцінки. Рівень ризику носить суб'єктивний характер. Ця суб'єктивність, тобто нерівнозначність оцінки даного об'єктивного явища, визначається різним рівнем повноти і достовірності інформаційної бази, кваліфікації фінансових менеджерів, їхнього досвіду в сфері ризик-менеджменту та іншими факторами [4, с. 20].

Ми підтримаємо думку, що розглянуті характеристики фінансового ризику дозволяють сформулювати його як результат вибору його власниками або менеджерами альтернативного фінансового рішення, спрямованого на досягнення бажаного результату фінансової діяльності при ймовірності настання фінансових втрат в силу невизначеності умов його реалізації.

Діяльність будь-якого суб'єкта підприємництва на різних етапах і в різних сферах пов'язана з невизначеністю. Існування невизначеності в діяльності суб'єктів господарювання є причиною виникнення ризиків, без яких неможливий ефективний розвиток підприємства.

Уникнути невизначеності в діяльності підприємства практично неможливо, адже вона є елементом об'єктивної реальності, оскільки завжди існує неоднозначність розвитку, неможливість точного прогнозування певних подій, неповної чи недостовірної інформації.

Джерелом ризиків для суб'єктів господарювання може бути негативний вплив з боку:

- постачальників сировини – невідповідність умов постачання, неритмічність постачання, неякісна логістика, порушення договірних умов тощо;
- банківських установ – відмова у наданні кредиту, вимога термінового чи дострокового погашення кредиту;
- державних установ (антимонопольний комітет, органи виконавчої влади, фіскальна служба) – застосування санкцій і розслідування відносно продукції, відміна чи ненадання пільг, різке підняття тарифів тощо;
- споживачів – зміна умов постачання, відмова від готової продукції, банкрутство дебіторів;
- посередників – відмова від власних зобов'язань, зміна політики діяльності;
- конкурентів – рейдерство, здійснення недобросовісної конкуренції тощо.

Отже, можна стверджувати, що фінансові ризики впливають на різні аспекти господарської діяльності суб'єкта господарювання, однак найбільш суттєво його вплив виявляється у двох напрямках:

- формування рівня прибутковості фінансової діяльності підприємства – ці два показники тісно взаємопов'язані і являють собою єдину систему «прибутковість – ризик»;

- генерування прямої загрози банкрутства підприємства, оскільки фінансові втрати, пов'язані з цим ризиком, найбільш відчутні.

Погоджуємося, що беззаперечною умовою ефективної діяльності суб'єкта господарювання є формування системи ризик-менеджменту на підприємстві. Ризик-менеджмент – це вагомий управлінський інструмент, що дозволяє вчасно виявляти і попереджувати прояви і масштабність можливих ризиків.

Необхідною і невід'ємною складовою ризик-менеджменту на підприємстві є управління фінансовими ризиками. У цьому значне місце посідає розробка політики управління фінансовими ризиками, що являє собою складову загальної фінансової стратегії підприємства і полягає у розробці цілої системи заходів з виявлення фінансових ризиків, оцінювання рівня їхньої концентрації та імовірності виникнення, попередження небажаних наслідків ризикових подій і компенсації понесених втрат.

У низці завдань фінансового менеджменту управління фінансовими ризиками суб'єктів господарювання носить більш вузький характер. Це пов'язано з необхідністю даного функціонального управління суб'єктом господарювання, спрямованого на захист його фінансових інтересів від можливих загроз зовнішнього і внутрішнього характеру. В зв'язку з цим головною метою управління фінансовими ризиками є забезпечення фінансової безпеки суб'єкта господарювання в процесі його розвитку та попередження можливого зниження його ринкової вартості.

ВИСНОВКИ

Отже, ефективне управління підприємством залежить від зваженості підходів до оцінки ризиків при виборі того чи іншого управлінського рішення.

Вважаємо за логічне розглядати оцінку ризику як інтегрований етап процесу управління ризиком, що включає якісний і кількісний аналіз ризику, а також зіставлення об'єктивного уявлення про ступінь ризику із суб'єктивним його сприйняттям відповідальним менеджером у своєму рішенні.

Варто при оцінюванні ризику підкреслити простоту, ефективність методу і правильність проведення оцінки. При неправильному визначенні впливу факторів, які посилюють ризик, суб'єкт господарювання ризикує отримати значно більші втрати або збанкрутувати.

Однією з основних проблем в практичній діяльності є брак або відсутність необхідної для оцінки ризику інформації. Враховуючи це, найбільш прийнятним методом оцінки ризику є оцінка фінансового стану підприємства, оскільки для її проведення потрібна фінансова звітність підприємств, яка є доступним джерелом інформації.

Вважаємо, що для зменшення впливу ризиків на фінансово-господарську діяльність підприємств необхідно забезпечити:

- своєчасне та повне надання необхідної інформації;
- створення резервних фондів з метою покриття можливих збитків і втрат, а також негативних фінансових результатів, додаткових витрат різноманітних ресурсів;
- оптимізацію управління оборотними активами і поточними зобов'язаннями;
- раціональну організацію використання фінансових ресурсів тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барановський О. І. Фінансова безпека : монографія / О. І. Барановський // Інститут економічного прогнозування. – К. : Фенікс, 1999. – 318 с.
2. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
3. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента. Т. 2 / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 1999. – 512 с.
4. Бланк И. А. Управление финансовыми рисками / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2005. – 600 с.
5. Горячева К. С. Механизм управления финансовой безопасностью предприятия : автореферат диссертации на звание кандидата экономических наук : спец. 08.06.01 «Экономика, организация и управление предприятиями» / К. С. Горячева. – К. : НАУ, 2006. – 17 с.
6. Єпіфанов А. О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ [Текст] : монографія / [А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін.]; за заг. редакцією д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.
7. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К. : Київський національний торговельно-економічний університет, 2001. – 309 с.
8. Марченко О. М. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства : навч. посіб. / О. М. Марченко. – Львів, 2011. – 380 с.
9. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур : монографія / Н. Й. Реверчук. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.

Дата надходження до редакції – 13.10.2014 р.